

Varga Krisztián

A III/III. Csoportfőnökség jelentései az állambiztonság feladatairól és strukturális átalakításáról 1989-ben

A rendszerváltás előestéjén, 1988–89 fordulóján a szocializmusnak nevezett pártállami modell minden elemében változtatásra szorult. Az ország növekvő gazdasági és társadalmi gondjai indukálta feszültség miatt a hatalmon lévő Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezető csoportjai között politikai küzdelem bontakozott ki az ország irányításáért.¹ A válságból kiutat kereső technokrata pártelit „modernizációs” elképzelései beleütköztek a rendszer mozdíthatatlanságában érdekelt „gerontokrata” pártvezetés uralmába. Az 1988. májusi országos pártértekezleten megválasztott grémium személyi összetétele az idősebb pártvezetés és a fiatalabb generáció közötti kompromisszum eredménye volt. A „reformerekként” emlegetett csoportosulás a Grósz Károly nevével fémjelzett posztkádári érában a Központi Bizottság (KB) és a Politikai Bizottság (PB) ülésein mindinkább erőfölényt tudott kialakítani a régi pártvezetés megmaradt kádereivel szemben. A változásokat ellenző gondolkodó „funkciokrata” pártelit 1989 folyamán kiszorult a hatalomból. Az irányítás jelentős része azoknak az egymással is versengő, középkorú pártbürokrátáknak a kezébe került, akik az MSZMP két vezető testületében, valamint az állami apparátus különböző területein pozícióra tettek szert. Az új főtitkár, Grósz Károly mellett jelentős politikai befolyással bíró Berecz János és Pozsgay Imre államminiszter, valamint az 1988 novemberében kinevezett Németh Miklós miniszterelnök nagymértékben meghatározták az állampárt politikai irányvonalát.

Az elképzelések, melyek a párt különböző döntéshozó pléniumain ekkortájt megszülettek, részét képezték azoknak a reformtörekvéseknek, melyek 1988-ban „modellváltást” és nem rendszerváltást céloztak meg. A pártvezetés elsősorban a gazdasági válság megoldását célzó intézkedésekkel szándékozott megtartani erőpozícióját a hatalomban, és elérni azt, hogy az MSZMP továbbra is a magyar társadalom kizárólagos vezető tényezője maradjon. Az egypártrendszer fenntartása érdekében először gazdasági, majd politikai reformok bevezetésére került sor, ami 1989 elejére tovább élezte az állampárt belső konfliktusait. A Grósz Károly vezette centrum a hatalmi *status quo* fenntartására törekedett és igyekezett minden egyes változtatási igényt saját hatalmi szempontjainak alárendelni, mérlegelni. Ezzel szemben a Pozsgay Imre és Németh Miklós mögött álló „osztályvezetői” kádercsoport a társadalmat és a közpolitikát is érintő kérdéseket vetett fel, sőt egyes vezetői nyíltan kapcsolatot tartottak fenn a rendszer ellenzékeivel.

Az MSZMP belső erőviszonyainak alakulását jelentősen befolyásolták a világpolitikai események is. A lengyelországi Szolidaritás mozgalom előretörése, a szovjet-amerikai „leszerelési” tárgyalások, valamint a nyugati országok óvatos szimpátiája a magyarországi reformok iránt nemcsak az MSZMP tagság jelentékeny részének politikai attitűdjét változtatta meg, de a társadalom egyre szélesebb csoportjait is aktívabb szerepvállalásra készítette. Ez az aktivitás elsősorban a nyolcvanas évek magyarországi ellenzéki mozgalmaiban öltött testet. A különféle ideológiai háttérrel rendelkező értelmiségi csoportok és a hozzájuk csatlakozók, a teljes gazdasági, társadalmi és politikai rendszerváltást tűzték ki célul.

A különböző ellenzéki politikai szerveződések és programjaik 1989 elejére már kiléptek az illegalitásból és a – függetlenedő média segítségével – nagy nyilvánosság előtt hallatták hangjukat. Pozsgay Imrének 1989. január 28-án a Magyar Rádió 168 óra című műsorában elhangzott beszéde – az 1956-os események „népfelkeléssé” való minősítése – a rendszerváltás szimbolikus aktusának volt tekinthető. Az események innentől kezdve felpörögtek; az Ellenzéki Kerekasztal (EKA), majd a Nemzeti Kerekasztal (NKA) megalakulása után az állampárt politikai defenzívába került.² A háromoldalú tárgyalások alkalmával sorra kerülő sarkalatos kérdések megtárgyalása a rendszer fokozatos lebontását eredményezte. A törvényi háttér megváltoztatásával, valamint az MSZMP monopolhelyzetének feladásával lényegében 1989 végére kialakult a pluralizmuson alapuló többpártrendszer.

Az ellenzéki mozgalmak társadalmi támogatottsága – nem utolsó sorban a bomló pártállami vezetés hibáinak köszönhetően – ugrásszerűen megnőtt, ami az illetékeseket elgondolkodtatta a rendszer „kontrollszerkezeteinek” politikai megbízhatóságáról és szakmai hatékonyságáról. Ez a tömegkommunikációs intézmények mellett (sajtó, tv, rádió) vonatkozott az ellenzék által „vörös posztónak” tekintett Munkásőrség szerepére, de a fegyveres testületek (honvédség, rendőrség stb.) pártirányításának kérdése is ekkor merült fel.³ Az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályán (KAO), valamint utódszervezetében a Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottságnál⁴ mint illetékes párt szervnél napirendre került az állambiztonsági szolgálatok feladata, hatásköre és strukturális átszervezése a megváltozott politikai és társadalmi helyzetre való tekintettel. Ugyanilyen megfontolásból – szorosan kapcsolódva az MSZMP vezetősége által megfogalmazott aktuális elvi útmutatásokhoz – 1989 folyamán a Belügyminisztérium (BM) „munkacsoportjaiban” különböző terveket dolgoztak ki az állambiztonság reformjáról.⁵

Az MSZMP vezető testületeiben meghozott „nemzetstratégiai” koncepciók kialakítása, valamint az aktuálpolitikai döntések erőteljesen az állambiztonsági szervek hírszerző-elhárító munkájára támaszkodtak. Nemcsak a belső „ellenség”, ellenzék megfigyelésében és elnyomásában, hanem a megváltozott világpolitikai helyzethez való alkalmazkodásban, a kormány külpolitikai irányvonalának kialakításában is komoly szerepet játszottak az egyes csoportfőnökségek által hozott „információs anyagok”.

A késő Kádár-kori állambiztonság nem különbözött lényegesen az azt megelőző időszakról.⁶ Az 1950-es évek totális hírszerző-elhárító doktrínája módosult a hatvanas-hetvenes évek fordulóján, ám a politika rendőrségeként⁷ is funkcionáló állambiztonsági szervek a társadalom valamennyi szegmensében jelen voltak, „láthatatlan hálóként” szőtték át a rendszer egészét még a nyolcvanas évek végén is. Az 1950-es évek kollektív paranoiára hajló politikai légkörével szemben alig lehetett észlelni a lehallgatásokkal, megfigyelésekkel, beépülésekkel operáló és széles körű hálózati apparátussal rendelkező szervek munkáját. A hetvenes években sor került néhány törvény jellegű jogszabály megalkotására,⁸ ami bizonyos „jogállami” keretek közé próbálta szorítani az állambiztonság működését. Ez, valamint a rendszer elavultságából adódó elbürokratizálódás lassú erjedést idézett elő az állambiztonság szervezeti felépítésében.⁹

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumához tartozó állambiztonság az ún. csoportfőnökségi struktúra alapján épült fel.¹⁰ Ennek lényege az volt, hogy a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség parancsnoka egyszersmind a minisztérium helyettes vezetője is volt és az irányítása alá tartozó öt csoportfőnökség (III/I: hírszerzés, III/II: elhárítás, III/III: belső reakció elhárítása, III/IV: katonai elhárítás, III/V: operatív technika) és az önálló osztályok jelentették a tulajdonképpeni magyar állambiztonsági szolgálatot. Ez alól csak a katonai hírszerzés képezett kivételt, mely a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökségének (MNVK) 2. (Felderítő) Csoportfőnöksége néven a Honvédelmi Minisztériumba tagozódott be.

A Belügyminisztériumba integrált, konglomerátum jellegű szerveződés a rendszer alkonyán jelentős szerkezeti átalakításokra szorult. A változtatásokra részben a társadalmi-politikai rendszer válsága és a pártirányítási mechanizmusban rejlő ellentmondások felszínre kerülése adott okot. Az elavult intézményi modell jelentős disszonanciákat okozott a szervek munkájában, amit a „hibás” politikai döntések, a párt vezetőinek „útmutatásai” csak tetézték.¹¹ A másik átalakítást ösztönző tényező a magyar külpolitika fokozott aktivitásában keresendő. A hírszerzés-elhárítás hagyományos nyugat-európai orientációja mellett egyre fajsúlyosabbá vált a határon túli magyar kisebbség helyzetét is érintő új „nemzetbiztonsági” koncepció kialakítása, mely nemcsak strukturális, de szemléletmódbeli változásokat is eredményezett.¹²

Mélyreható, feladat-és hatásköri kompetenciákra vonatkozó átalakításokra a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökségénél, a belső reakció elhárítás szolgálatánál lehetett számítani. A totalitárius rendszerek alapjának számító politikai „rendészeti-rendőrségi” tevékenységet – mely a „társadalom politikai arculatának teljes körű feltérképezésére, illetve politikai orientációjának befolyásolására”¹³ törekedett – e szerv működésénél lehetett a legjobban megfigyelni. Az 1980-as években a pártvezetés részéről tapasztalható belpolitikai információszerzés fokozott igénye miatt a

Belügyminisztérium a szervezetfejlesztés terén nagyfokú prioritást biztosított a csoportfőnökség számára. E privilégium megmutatkozott a feladat-végrehajtás, az operatív szakszolgálat, valamint az elvi iránymutatások direkt alkalmazása terén, aminek következtében bonyolultabb, tagoltabb intézményi rendszer jött létre, mint a korábbi időszakban.¹⁴ Az 1989-es év politikai változásai azonban jelentősen kikezdték a belügyi szakszargonban csak „hármásoknak” nevezett csoportfőnökség morális és strukturális komponenseit. Ez egyaránt vonatkozott a szervezeti keretek átalakítására, valamint a politikai irányítás egymásnak ellentmondó utasításaira, ami nemcsak a vezetőket bizonytalanította el, hanem az állomány jövőképét is pesszimistává tette. (Lásd a 3. dokumentumot.) Az „ideológiai diverzió” ellen (is) fellépő állambiztonsági szervek az ellenzéki mozgalmak megerősödését azért nem tudták már megakadályozni, mert az MSZMP vezetése maga is megosztott volt e kérdésben.

Az alább közölt dokumentumok alapján jól nyomon követhető az a koncepcióváltás, ami 1989 januárjától az év végéig a csoportfőnökség „illetékeseiben” a hatalomhoz való viszonyról, magáról a szervezetről, valamint a politikai rendszerről kialakulni látszott. Mindez vonatkozik a BM főcsoportfőnökségi struktúrájának átszervezésére, a szolgálatok politikai szerepvállalásra és a modellváltásból kinövő rendszerváltás „állambiztonság-filozófiai” elképzeléseire is.¹⁵ A Kádár-kori (állambiztonsági) főcsoportfőnökség tervezett szervezeti átalakítására a Belügyminisztérium 1989. január 10-én kelt feljegyzésének mellékletében részletes terveket találunk. (Lásd 1. dokumentumának mellékletei.) Megfigyelhető, hogy az iratokat készítő III/III. Csoportfőnökség struktúra- és szerkezetváltásra vonatkozó újításai már nemcsak az „állam” biztonságára vonatkoznak, hanem – a „nemzet”, mint politikai entitás fogalmának állambiztonsági bevezetésével – új stratégiai, sőt „biztonságpolitika-elméleti” koncepcióváltásban gondolkodnak. A másik újítása a „Belső Biztonsági Szolgálatra” elkeresztelt csoportfőnökségnek, hogy beszámolóiban egyértelműen a demokratikus változások mellett teszi le voksát, ami a „modellváltásban” megfogalmazott pártkoncepció alapján a jogállamiságba történő átmenetet és az állambiztonság működésének alkotmányos alapjait jelenti. A szervezet átalakítására vonatkozó elképzelések nem elsősorban a műveleti hatékonyságot szolgálták, hanem egyfajta „titkosszolgálati paradigmaváltást” célozták meg. Az iratok alapján mindazonáltal valószínűsíthető, hogy a III/III. Csoportfőnökség „új eszmeiséggel”, de a régi apparátus jelentős részének megtartásával igyekezett a hatalom átmentésében és az intézményrendszer „átstrukturálásában” közreműködni.

A „nemzetbiztonság” demokratikus hazai interpretációja nem az ellenzéki mozgalmak programjai alapján, hanem az állampárt illetékes „szakbizottságai” révén született meg. Ennek oka az volt, hogy 1989 folyamán nem került köztudatba az állambiztonság gyakorlati tevékenysége és a kerekasztal-tárgyalásokon sem vált napirendi ponttá a BM III. Főcsoportfőnökség szervezeti átalakítása.¹⁶ Az állambiztonsági szervek munkája, politikai szerepvállalása – ellentétben a Német Demokratikus Köztársasággal, ahol mindez komoly politikai vitát gerjesztett és a közvéleményt is foglalkoztatta a kérdés – Magyarországon egészen a „Duna-gate” botrányig a közéletben semmiféle jelentőségre nem tett szert.¹⁷

A III/III. Csoportfőnökség által készített dokumentumok nemcsak a stratégiai és koncepcionális irányváltást tartalmazzák, de konkrét javaslatokat is megfogalmaznak a pártvezetés számára.¹⁸ A politikai vezetés is tisztában volt azzal, hogy a megváltozott körülmények között sem nélkülözheti az állambiztonság operatív tevékenységen alapuló információs szolgálatát, ezt azonban az ellenzékkel folytatott tárgyalásuk során gondosan el kellett rejteni. Az iratok egy részén ezért érződik az „operatív munka” fokozottabb igénybevételének igenlése (lásd 2. dokumentum), másrésztől viszont arról tanúskodnak, hogy a „demokratizálódási” folyamat megköveteli az alkotmányosan szabályozott, jogállami keretek között működő „erők és eszközök” alkalmazását. A dokumentumok által „jelentős profilváltásnak” nevezett folyamat – ami tartalmazza az állambiztonság pártirányításának fokozatos megszüntetését is – ugyanakkor nem zárta ki a korábbi „beidegződéseknek” megfelelő, MSZMP utasításokon alapuló operatív manőverezést.

A forrásközlésben található Emlékeztető (2. dokumentum) részletesen leírja azt a „nagyszabású biztosítási” műveletet, miszerint az állambiztonság – az MSZMP

illetékeseinek irányításával – ún. Intézkedési tervet dolgozott ki a demokratikus választások lebonyolítására. E munka során konkrét elképzelések születtek arra vonatkozóan, hogy a rendelkezésre álló operatív erők és eszközök igénybevételével, milyen szintű állambiztonsági befolyásolásra lehet szükség az országgyűlési választások kedvező végeredményének eléréséhez, azaz az MSZMP hatalmának megtartásához. Az iratok alapján egyértelműsíthető, hogy a BM III. Főcsoportfőnökség titkosszolgálati eszközök igénybevételével nemcsak a közlegő választások „biztosítására” készült, de figyelemmel kísérte az ellenzéki mozgalmak minden jelentős politikai megnyilvánulását (tömegrendezvény, demonstráció, nagygyűlés) a nemzeti ünnepektől kezdve a Nagy Imre és társai temetésén keresztül az október 23-i megemlékezésekig. Pontos és részletes összefoglalás készült a hálózati munka 1989-es alkalmazásáról, és a jövőben betöltendő stratégiai szerepvállalásáról is (3. dokumentum). Ugyanez mondható el a tömegkommunikációs csatornák (média) állambiztonsági alkalmazásáról, mely egyfajta információs „versenyfutást” eredményezett a pártállamtól függetlenedő sajtó és az állambiztonság „hírforrásai” között.

Az 1989-es év állambiztonsági koncepciói szorosan illeszkedtek a hazai politikai élet eseményeihez. Az állandóan formálódó és a napi igényekhez igazodó állambiztonsági „teóriák” fokozatosan hoztak létre egy olyan átfogó koncepcionális működéstervet, mely képesnek látszott arra, hogy egyaránt megfeleljen a nemzetállami alapokon nyugvó, modern titkosszolgálati struktúra megalkotására és az ország vezető politikai csoportjai számára szállított információk beszerzésére. A BM III Főcsoportfőnökségének alkalmazkodása a megváltozott politikai közeghez szükségessé tette a nyugati titkosszolgálati minta jogszabályi háttérrel biztosított (részbeni) átültetését a hazai viszonylatba, ugyanakkor jelenthette a hatalom átmentésében érdekelt politikai körök terveihez való állambiztonsági asszisztálást is. A Belső Biztonsági Szolgálat elképzelései között 1989-ben már egyértelműen az a cél lebegett, hogy az állambiztonsági szervezet nemzetbiztonsági szolgálattal, a pártállami irányítású mechanizmust jogállami, alkotmányos kontrollal ellátott intézményrendszerrel cserélje fel.¹⁹ A BM. III. Csoportfőnökség 1989 folyamán született jelentéseinek, tervezeteinek és munkabeszámolóinak többsége tartalmazza az „átmenet évének” változó állambiztonsági felfogását. A Belső Biztonsági Szolgálat tervezetei a rendszerváltás békés „levezényléséről” beillesztették azon alapelveket a szervek működésébe, melynek eredményeképpen az „alkotmányvédő” funkció felülírta a korábban reakciónak és rendszerellenesnek minősített politikai csoportosulások ellen végzett elhárító tevékenységet.

Dokumentumok

1. Feljegyzés az állambiztonság feladat-és hatáskörének strukturális átalakításának terveiről, 1989. január 10.

FELJEGYZÉS

Napjaink társadalmi, politikai életének van egy olyan vonulata, amelyről ugyan közvetlenül és egyértelműen nem sok szó esik, de a valóságban kimondatlanul is valamennyi kérdés, vita harc, végül is beletorkollik ebbe a problémakörbe, nevezetesen a hatalom kérdése. Grósz Károly elvtárs által megfogalmazott tétel „a hatalmat nem osztjuk meg”, „a hatalom gyakorlását megosztjuk” formula a politikai erők belső elemzéseinek központi kérdése lett.

Ez a megfogalmazás a maga tömörségében kérdőjeleket állított fel az alternatív szerződések hangadói előtt és kulcskérdéssé vált a társadalmi változásokra, a politikai porondon jelentkező sorait rendező és meghatározott irányba mozgó, szerveződő erőknél, de a hatalom berkeiben és az azt támogató társadalmi bázist alkotó erők között is.

A helyzet dinamizmusa a társadalom különböző erői között különféleképpen hat. Egyértelmű azonban, hogy a *bizonytalansági tényezők a hatalom bázisát erőteljesebben erodálják*. Ugyanakkor a hatalom felé lopakodó, a sáncain belül kerülésére törő erők

helyenként már a kritika fegyvereivel is, növekvő erkölcsi tőkét, lassan de fokozatosan növekvő bázist szereznek.

A kialakult helyzet egyre erőteljesebben követeli, hogy a *párt gondolja végig biztonságpolitikáját*, és a biztonságpolitika konzekvens végrehajtásához szükséges szervezeti, intézményi rendszer, személyi, technikai és tárgyi feltételeit is.

A biztonságpolitika külső biztonságra vonatkozó részével – amely magában foglalja az ország külpolitikáját, annak gazdasági, kulturális, nemzetiségi, katonai és egyéb vonatkozásait, feltételrendszerét, a nemzetközi kapcsolatok egész hálóját, működésének biztonságát, különös tekintettel szövetségi kötelezettségünkre – nem kívánok foglalkozni, bár e területnek a teljes horizontú föl vállalása, elemzése szintén elengedhetetlen, ha reálisan működő, hatékony biztonságpolitikát akarunk kimunkálni és működtetni. Illetve, ha a „fennmaradásért küzdő szocializmus” korából a korszerűsödő, magabiztosan fejlődő és ezt a fejlődést biztosító környezetet fenntartani tudó szocializmus korába akarunk jutni.

A biztonságpolitika belső biztonságra vonatkozó részével – amelybe a dolog természetéből adódóan beletartoznak a társadalmi mozgások, a gazdasági állapot, a politikai erők helyzete és irányultsága a maguk főbb változási tendenciáival és bonyolult ellentmondásaival – terjedelmi okok miatt részleteiben szintén nem foglalkozom, bár ez a terület, főként a *biztonságpolitika megalapozása, végrehajthatósága és eredményessége vonatkozásában* szintén fontos feltételek hordozója és mindenféle, a társadalmat érintő döntés helyességét, legitimizálását csak ezekkel szoros összefüggésben lehet biztosítani. E kérdések sokoldalú és helyes elemzése alapján lehet csak megnyugtató módon eldönteni, hogy a belső biztonság kérdései az adott erők, eszközök és feltételrendszer mellett megnyugtatóan vannak-e megoldva.

Ennél a kérdésnél kell válaszolni arra is, hogyan lehet biztosítani a két világrendszer együttélésében – figyelembe véve a valóságos erőviszonyokat és a reális veszélyeket – a *szocialista viszonyok alakulásának, fejlődésének primátusát*, azt, hogy a *hatalom* egyértelműen a szocialista erők kezében maradjon, de a társadalom irányítása során, valamennyi érdekviszony felszínre jöhessen, megmér[tet]hessen a társadalom mérlegén, a szocialista értékteremtésbe beépülhessen és a hatalom ellenőrzése alá kerüljön. Ennek az érték kiválasztó és támogató munkának, a hatalomgyakorlás mechanizmusába beépített rendnek, a *hatalmi és közfunkció elválasztásában* kellene megnyilvánulnia. Vagyis, az egyik, a hatalmi funkció szégyenlősség nélküli [?!] törvényi biztosításában, a szocializmus elkötelezett erői számára, míg a közfunkció keretei a társadalmi közmegegyezés szintjén politikai alku tárgy lehetne. A *hatalmi funkció* – a monopol szerep helyett – a párt vezető szerepére épülne. A hatalmi pozíciót a miniszterelnöki, köztársasági elnöki, parlament elnöki; az államminiszteri funkció a BM, a HM, a KÜM és a parlament 60%-os, (a párt 51%-os, kétharmados) képviselői helye jelentené.

Megfontolandó lenne egy *Legfelsőbb Biztonságpolitikai Tanács* létesítése is, amelynek élén a párt állami képviselője állna, amely *rendkívüli helyzetben*, törvényben körülírt jogokat gyakorolna, biztosítékként a hatalomnak, a társadalmi nyugalom biztosítása érdekében, a különböző túlsúlyra törekvő restaurációs erők esetleges agresszív fellépése ellen. Amennyiben komolyan vesszük, hogy az MSZMP az *egész nép, a társadalom* képviseletét vállalja, (és a történelmi felelősség ezt követeli) úgy ezt a történelmi felelősséget a társadalom, az alternatív politikai erők oldaláról is akceptálni kell. Miközben tehát kiépül a hatalom feletti társadalmi kontroll (független bírói szervezet, Közigazgatási Bíróság, Alkotmánybíróság, hatalmi és közfunkciók elválasztása, Parlament szerepének átértékelése, stb.) nyilván ki kell, hogy épüljön a hatalom cselekvését, a társadalom érdekében hozott döntései érvényesülését biztosító feltételrendszer is. Az úgynevezett közfunkció, a hatalom „gyakorlásának” különböző politikai erők közötti megosztása, egyben a társadalom iránti felelősség megosztását is jelenti és így a társadalmi erők közötti alku, az új módon felfogott közmegegyezés kialakításának és folyamatos karbantartásának kohója is lenne.

Ehhez azonban a hatalom működőképességének biztosítékain belül az intézményrendszer egészének működését *stratégiai oldaláról* kellene átgondolni és átalakítani. Az intézményrendszer működési zavarai éppen abból következnek, hogy az

elmúlt évtizedek dinamikus változásai és a párt óvatos reagálása miatt, megragadtunk a felszíni változások szintjén (szervezeti módosítás, személycsere). Az így kialakult és zökkenőkkel működő intézményrendszerünk egyik hibája, hogy a stabilizációs és kibontakozási program végrehajtására jelenlegi szervezetében és működésében nem nyújt kellő *intézményi-működési biztosítékot*, mert:

- a.) a szervezetek egy része konglomerátum jellegű, kevésbé áttekinthető, túlzottan centralizált funkciókat tart kezében, stb.,
- b.) reakció ideje, dinamizmusa elmarad a *változás üteme, a szükségletek mögött*,
- c.) a társadalmi változás felgyorsult üteme és nehéz áttekinthetősége mögött a konglomerátum jellegű szervezetek koncepció és működési zavarokkal küszködnek,
- d.) fontos, néha országos ügyekben sürgető, központi döntésekre érett kérdésekben is a döntés hiánya és az önálló döntéstől, a felelősségtől való félelem miatt,
- e.) a vezetők egy jelentős részének realitás érzékét, valóságlátását zavarja a ragaszkodás a megszokotthoz. A múlt visszatartó ereje, az eddig személyes sikerei biztosítékának elvesztéséről való félelem, és a megnövekedett társadalmi kontroll, helyenként demagógia is bénítólag hat,
- f.) néhol hiányzik az intézményrendszer eredményes működéséhez szükséges politikai kultúra.

A belső biztonság szempontjából fontos szervek egyike a Belügyminisztérium, a maga összetett, bonyolult szervezetével, erőivel, eszközeivel, a társadalomban betöltött szerepével, feladataival, az itt mozgatott társadalmi értékekkel.

A Belügyminisztérium a stabilizációs és kibontakozási politika, a demokratizálódási csomagterv és a jogállamiság, cél, program és eszköz jellegével összefüggésben a társadalmi igényeknek megfelelően jelentős átalakulási folyamaton megy végbe. Az átalakulás során eddig „integrálta” a helyi, tanácsi szakigazgatási szerveket, folyamatban van az építésügyi szervezet városgazdálkodással, városépítéssel stb., kapcsolatos integrálása. Ezen kívül több részleges belső alakulás, szervezeti módosulás történt a jelzett cél, a Minisztérium átalakulása érdekében. Azonban mindez kevésnek tűnik. A minisztériumra még újabb, nem kevésbé jelentős változás vár.

Közbevetőleg érdemes megjegyezni: a legutóbbi parlamenti ülésen és utána a sajtótájékoztatókon felmerült esetleg új elnevezése a Minisztériumnak. Megítélésem szerint a jelenlegi híven kifejezi (és tömören) azt, hogy milyen társadalmi és állami funkciót kell betöltenie. Ehhez kell alakítani a szervezet rendjét, fő feladatait és kapcsolódását az intézményrendszerben. Minden egyéb elnevezés legfeljebb hosszabb, vagy kevésbé kifejező lenne. A Minisztérium *profilját tekintve* a klasszikus értelemben vett belpolitikai, belső igazgatási, társadalom-szervezői teendők irányába fejlődik.

A jelenlegi szervezetből azonban, amely felöleli a helyi tanácsi igazgatási szervek felügyeletétől az állambiztonságig, az állampolgárokkal és az állam működési mechanizmusával összefüggő szinte valamennyi kérdést, hiányzik a szükséges dinamizmus, nem kellően elhatárolt a különböző szervezetek helye, szerepe, nincs kellő önállóság a szervezetek működési mechanizmusában, fölösleges párhuzamosságok, helyenként úttévesztések, néhol alacsony hatások, bürokratikus megoldások a jellemzők.

Ugyanakkor az intézményrendszeren belül a Belügyminisztérium a nehezen áttekinthető, nehezen irányítható konglomerátum jellegű intézmények közé tartozik, miközben a vele, valamint az *első számú vezetőjével* szemben megnövekedett társadalmi türelmetlenség – az ezzel kapcsolatban megalapozatlanul kiterjesztett egyszemélyi felelősség – napról napra nő. Az elmúlt évtized minden tényleges és feltételezett hibáját az éppen hivatalban lévő vezető²⁰ terhére írják. A szocializmus lényegi hibáit a rendszer egészére a párt után alapvetően a belügyi szervekre igyekeznek hárítani.

A belügyminiszter minden apró témában *közvetlenül támadható* (sajtó, rádió, televízió, Parlament növekvő számban ad erre vonatkozó példákat.) Várható, hogy ellenségeink támadásainak egyre inkább e terület lesz a célpontja. Nem jut kellően érvényre az államtitkára vonatkozó törvény, miszerint az államtitkár a minisztérium „kvázi” szakmai vezetője.

A miniszter az, aki a *társadalom képviselőjeként* a társadalom által megbízott hatalom helyi képviselőjének pozíciójából az *önálló, felelős szervi vezetők* felé érvényesíti irányító, ellenőrző, a társadalom nevében felelősségre vonó, vagy felelősségre vonást kezdeményező szerepét. Kormányzati vezető, aki ha bárhol felmerül a szervezeti működési zavar, *azonnal igazolásra szólít*, felelősséget megállapít, felelősségre von, vagy ilyent kezdeményez és mindezt *nyilvánosság előtt kezdettől a befejezésig*. Nyomatékát ennek a tömegkommunikációval kialakított jó kapcsolata, a folyamatos politikai cselekvés adja. A tanácsi szerveket az ORFK-t, vagy éppen a biztonsági szolgálatot ért bírálatok felett áll, mert ezeknek a szervezeteknek az élén országos felelős *egyszemélyi vezető van* (aki a miniszternek nem helyettese!), aki teljes felelősséggel tartozik a szervezetért és ezt a felelősséget, a *miniszter* kéri számon a *társadalom nevében*. Ez lenne a kívánatos.

Politikai legitimitás biztosítása, a szocialista hatalom elismertségének erősítése egy újfajta politikai stabilitás az, amit kaphatunk cserébe. Ez azonban csak kívánság, a jelenlegi felfogás és struktúra kereteiben lehetséges kiút, de csak amíg el nem torlaszolják, vagy mások, előttünk le nem foglalják az utat.

A fentiek alapján szükségesnek látszik a Belügyminisztérium szervezetének áttekintése és bevezetésben említett programok, a stratégiai cél, a szocializmus és annak korszerűen felfogott érdeke, az egyes szervek felelősségének, dinamizmusának a társadalomba történő jobb beágyazottságának nemzetközi és hazai elfogadottsági színvonalának növelése érdekében.

Ahhoz, hogy a Belügyminisztérium jelenlegi bonyolult rendjét tisztítsuk, és a legfontosabb területek felelős szervezetei tevékenységét modernizáljuk, megvizsgálandónak, illetve megváltoztatandónak látszik:

- Vizsgálni kell, hogy mi tartozik szorosan a miniszteriális feladatokhoz, és mit kellene attól határozottan leválasztani, *önálló felelős vezető alá rendelten működtetni*, pl. a bünyügyi-, közbiztonsági és közlekedésrendészeti szolgálatot az országos rendőrfőkapitány vezetésével.
Egyértelműen el kell választani:
 - a.) funkcionális anyagi, technikai ellátó kiegészítő felügyeleti,
 - b.) a tanácsi igazgatási, igazgatásrendészeti, tűzrendészeti,
 - c.) közrend, közigazgatási, közbiztonsági,
 - d.) biztonságszolgálati tevékenységeket.
- Az országos hatáskörű szervek centrális irányítás alá helyezése kívánatos, *központtól a megyei szervekig*. Egy időben az egyszemélyi parancsnoki irányítás érvényesülését világos szabályozással biztosítani, hogy a helyi hatások, partikuláris érdekek ne torzíthassák, ne téríthessék el a fő irányoktól sem törvénytörő, sem apolitikus, sem szakszerűtlenség irányába.
- Ebben a helyzetben a központi irányító apparátus *funkcióinak határozott elkülönítése indokolt*, amelyben a *központ*: irányít, koordinál, szervez, segít, ellenőriz, országos és nemzetközi súlyú ügyeket kezel, stratégiai célok irányába mozgatja a szervezetet. Gondoskodik az adott állománynak az operatív helyzetre való folyamatos ráhangolásáról, továbbképzéséről, stb. A területi szervek töltik be a végrehajtói szerepet.

Az intézményrendszer korszerűsítésének biztosítani kell:

Egy modern, változásokra dinamikusan reagáló, a stabilizációt szolgáló, taktikai lépéseket kidolgozó, és végrehajtó, a munka irányait meghatározni tudó, a prioritásokat a változó valósághoz igazító, a két világrendszer erőviszonyait, valós helyzetét és ennek hosszútávon ható veszélyeit figyelembe vevő, a belső konspirációt biztosító, a szocialista rendszer belső biztonságát veszélyeztető mindenfajta mozgásra ráhangoló, a törvényességi felügyeletet szolgáló, a társadalmi változásokhoz kapcsolódó orientációs pontok időbeni felkutatását, megértését és vezérelni tudás képességének megszerzését és megteremtését indukáló szolgálat, személyi, eszköz és tárgyi feltételeit.

Mindezen feladatoknak csak akkor tud megfelelni az állambiztonsági szolgálat, ha

- egyértelműbbé válik a központi területi munkamegosztás *tartalma*,
- a szakszolgálat vezetői a *folyamatos irányítás*, a munka koordinációja, ellenőrzése és segítése tekintetében naprakészséget biztosítanak,
- megakadályozzák a helyi erők partikuláris érdekét szolgáló dezorientációs tevékenységének kialakulását és hatását.

A jelzett megoldás nagyobb mozgékonyabbat ígér, gyorsabban felszínre hozza a vezetői gyengeségeket, szervezeti zavarokat, alkalmazkodási képtelenséget, dinamizmushányt, egyben a kívánatos, adott esetben a folyamatos alkalmazkodást, korrekciót is jobban kikényszeríti.

A fentieknek megfelelően az állambiztonsági szolgálat szinte valamennyi kérdése tekintetében szükséges változtatásokat, árnyalásokat, iránymódosításokat végrehajtani. Felmerül, hogy az egyre specializálódó világunkban célszerű lenne a hírszerzés önállósítása és az elhárító szolgálatot összevonása, valamint a két szerv háttérintézményeinek, szervezeteinek megfelelő *szervezeti keretekben történő csoportosítása*. A három fő részre tagolt mozgékony szervezetet egy irányító, koordináló, ellenőrző központ vezetése alá rendeli.

Hosszú távon a biztonsági szolgálat társadalmi beágyazottságának és elfogadottságának elérése érdekében megfelelő intézkedéssor megteremtésével biztosítani szükséges:

- a tevékenységünk tartalmát és irányát jobban kifejező helyes név megválasztását,
- a nagyobb társadalmi kontroll elfogadtatását, ezzel egy időben a belső konspiráció magasabb fokának biztosítását,
- a folyamatosabb és a politika fő irányait segítő tájékoztatás megjelenítését,
- és általában egy modernebb megfelelés peremfeltételeit körvonalazó nyitott, a jogállamiság kiteljesedésének irányába való mozgást biztosító cselekvéssor bevezetését.

Fő vonásaiban megfontolásra érdemesnek látszó kérdések:

Elnevezés: „Biztonsági Szolgálat”, „Alkotmányvédő Hivatal” vagy hasonló név, amely elkerüli az elmúlt évtizedekben társadalmi szinten negatív képzetet keltő állambiztonsági elnevezést.

Szervezeti felállás:

- 1.) Egyszerűbb megoldásnak látszik a jelenlegi összállambiztonsági koncepciónak megfelelő tagozódás fenntartása, belső strukturális árnyalással, profiltisztítással, feladat átorientálással és prioritás kijelöléssel a megyei szervek centrális irányítás alá vonásával, szervezeti korszerűsítéssel, a központi és területi feladatok egyértelmű elhatárolásával.
- 2.) A szervezet eddigi felfogásával szemben alternatíva lehet egy *mozgékonyabb szervezeti rend kialakítása*.

Eszerint:

- a.) A III/I. Csoportfőnökség „Hírszerző Hivatal”, „Külső Biztonsági Szolgálat” stb. név alatt önálló parancsnok vezetésével a miniszterhelyettes (miniszter, államtitkár) közvetlen irányításával végzi munkáját. Az előző pontban jelzett belső átalakítást, modernizálást ez esetben is végre kellene hajtani.
- b.) A III/II. és III/III. Csoportfőnökség összevonása „Belső Biztonsági Szolgálat”, „Elhárító Szolgálat” stb. név alatt önálló parancsnok vezetésével, államtitkár (miniszterhelyettes) irányításával teljesíti az 1. pontban jelzett strukturális átalakításnak megfelelően megszabott feladatait. A belső biztonsággal összefüggő teljes horizontú feladatrendszer, kapcsolódási pontok kidolgozása itt különös részletességgel indokolt, tekintettel a felgyorsult belső változásokra.

A centrális irányítás itt a jelen helyzetben és hosszútávon megkülönböztetett *politikai súlyt kap*. Kellően dinamikus szervei működés mellett a

politikaszolgálati szerep és a belső biztonság fenntartása, az intézményrendszer folyamatos támogatása jelentős színvonal-emelkedést is hozhat.

Ebben a szervezetben mind a kémelhárítás, mind a belső elhárítás megtartaná belső szervezetét (szükséges korrekció, modernizálás, ugyanakkor a felesleges párhuzamosság megszüntetésével). Az irányítás egységessége az operatív erők és eszközök céltudatosabb, összehangoltabb felhasználásával a „Belső Biztonság” egységességének biztosítását az egységes parancsnoklás és az osztatlan felelősség biztosítaná.

c.) A III/IV. Csoportfőnökség szervezetét átgondolt, a helyzethez igazított feladat- és létszámviszonyokkal esetleg a Honvédelmi Minisztériumhoz lehetne átcsoportosítani – kivétel a Határőrséggel foglalkozó részlege, – mely a Belbiztonsági Osztály keretében képzelhető el.

d.) Az állambiztonsági munka alaptevékenységét biztosító szakaszolgálatok a III/V. Csoportfőnökség, figyelőszolgálat²¹, K, 3/e, 3/a szolgálatok,²² Vizsgálati Osztály,²³ „Belbiztonság-szolgálatot Ellátó, Fejlesztő, Szolgáltató Szervezet” keretében főcsoport-főnökségi szintű szervezetként, *önálló parancsnok* vezetésével a miniszterhelyettesnek alárendelten végzi tevékenységét. Biztosítja a „Hírszerző Szolgálat” és az „Elhárító Szolgálat” munkájának feltételeit, kutatásfejlesztési tevékenységét. A tevékenységi keretein belül a folyamatos ellátást biztosítja.

A vázlatok szerint az állambiztonsági szolgálat a megfelelő változtatások után a *minisztérium szervezetén belül* az eddigieknél nagyobb önállósággal, a *megyei szerveit centrálisan irányítva* képessé tehető a jelentkező új feladatok elvégzésére.

Felmerülhet: a jogállamiság megteremtése, a demokrácia csomagterv, az új alkotmány és törvények életbe léptetése alapján a biztonsági szolgálat más irányú viszonyrendszerének kialakítása is. Hasonlóan más modern államokhoz, távlatilag miniszterelnök, parlamenti bizottság vagy más speciálisan erre a célra létrehozott szerv alá rendelés is elképzelhető.

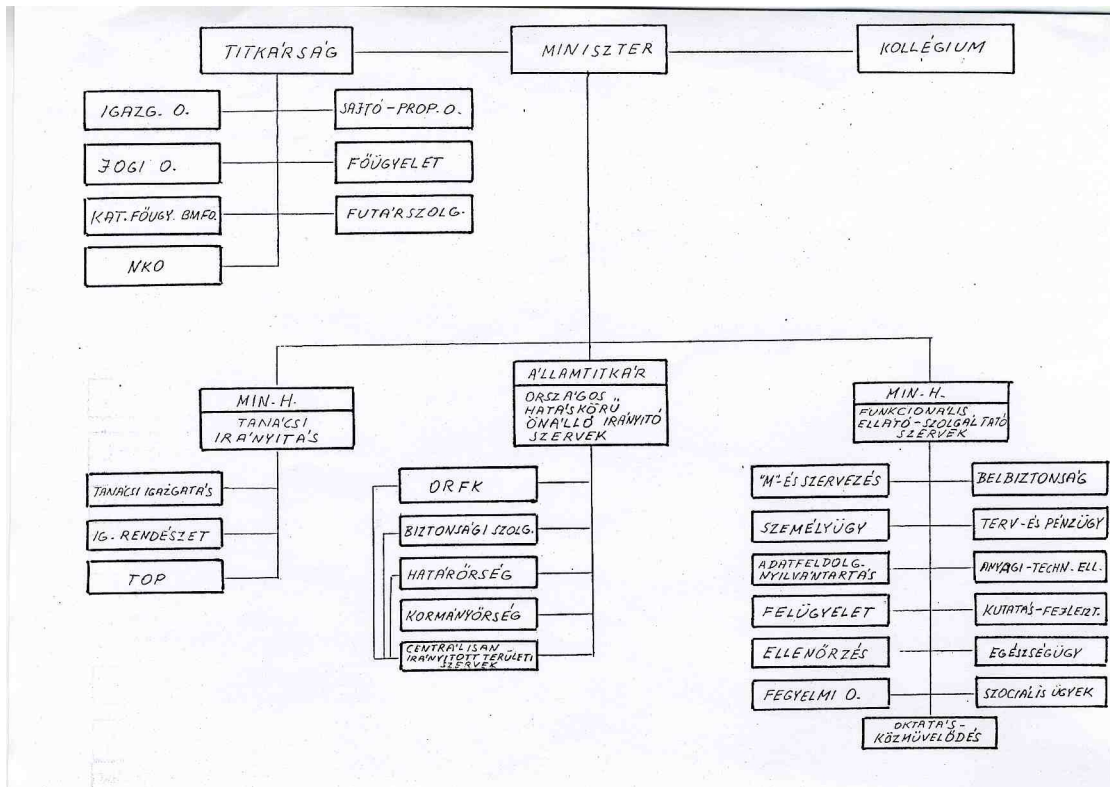
A jelenlegi átmeneti időszakban azonban reálisnak, kivitelezhetőnek a 2. pontban vázoltakat tartom elképzelhetőnek.

A feljegyzésben foglaltak *mozgásirányt, keretet jelölnek*. A jövő szempontjából fontos kérdéseknek sora további tanulmányozást, „hangos” gondolkodást, egyeztetést kíván, néhány kérdés megoldása azonban halaszthatatlan és ez adhatja meg a keretét is a további elképzelések pontosításának, kikristályosításának.

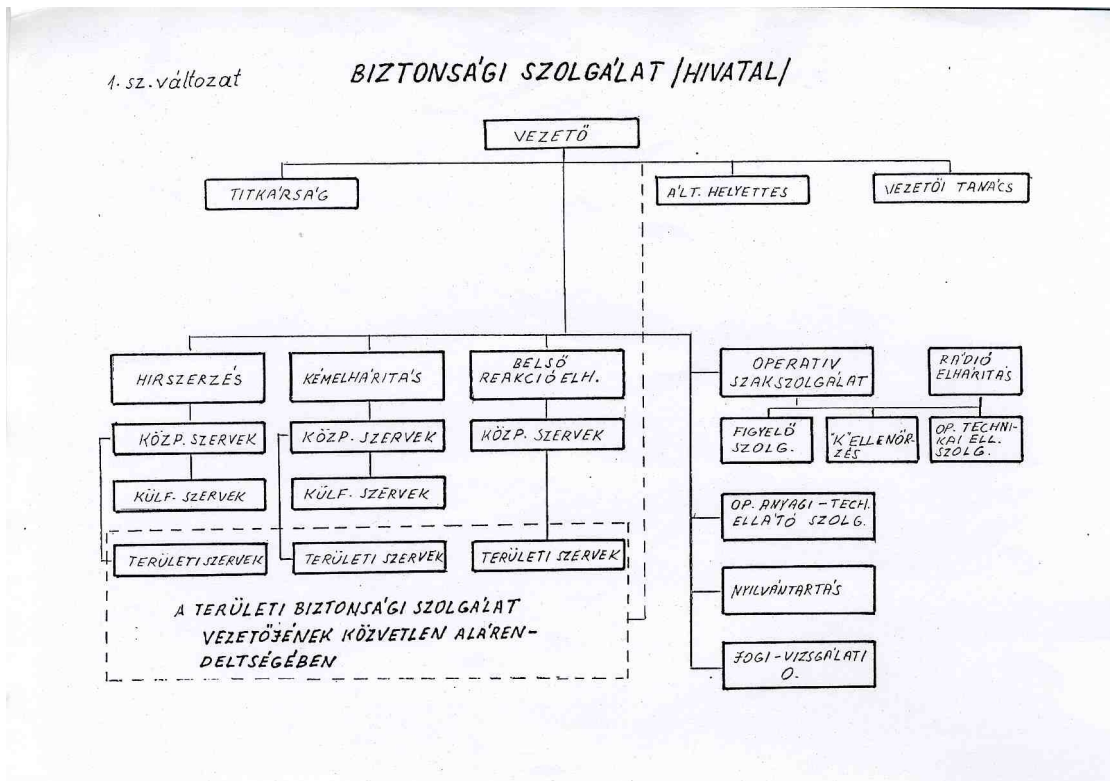
Budapest, 1989. január 10.

Melléklet:

[Tervezet a Belügyminisztérium szervezeti felépítésére]

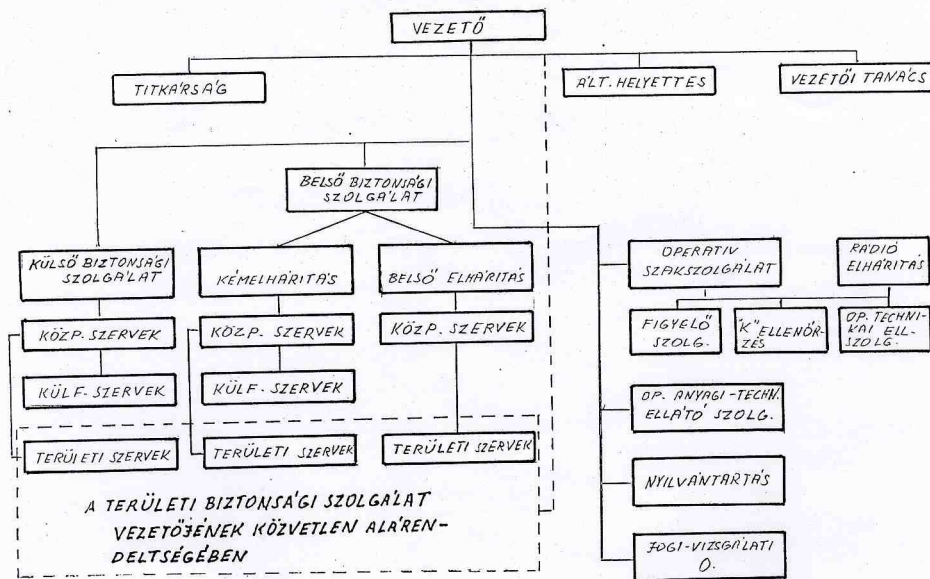


[Tervezetek a Biztonsági Szolgálat szervezeti felépítésére]



2.sz. változat

BIZTONSÁGI SZOLGÁLAT /HIVATAL/



[ÁBTL 1.11.6. 6. d. Alíírás nélküli, géppel írt másodlat.]

2. Emlékeztető a választások lebonyolításához szükséges biztonságpolitikai feladatok előkészítésére alakult operatív bizottság 1989. június 30-i üléséről, 1989. július 3.

BELÜGYMINISZTERIUM
III/III-7. Osztály²⁴

SZIGORÚAN TITKOS!
(Selejtezésig!)

Jóváhagyom:
Dr. Horváth József r. vezérőrnagy
csoportfőnök

EMLEKEZTETŐ

a választások lebonyolításához szükséges biztonságpolitikai feladatok előkészítésére alakult á[llam]b[iztonsági] operatív bizottság 1989. június 30-i üléséről.

Jelen voltak:

Dr. Horváth József r. vőrgy., III/III. csoportfőnök
Szász József r. őrgy., III/I-7.²⁵ osztályvezető-helyettes
Dr. Ruha János r. alezredes, III/II. csoportfőnök-helyettes
Forgács Lajos r. alezds., III/III-4.²⁶ osztályvezető
Hajós Sándor r. őrgy., III/III-7. osztályvezető-helyettes
Veres András r. ezds., III/IV-6.²⁷ osztályvezető
Dr. Stefán Géza r. ezds., BRFK ÁB helyettes
Cirkos Tibor r. alezds., BFRK III/III. osztályvezető
Karmos Gábor r. hadnagy, az operatív bizottság titkára

Napirenden szerepelt:

Az operatív bizottság tevékenysége az 1989 végén, esetleg 1990 elején tartandó parlamenti és helyhatósági választásokkal összefüggő állambiztonsági feladatok összehangolása, irányítása, a biztonságos előkészítés és lebonyolítás, az alkotmányos rend, a jogállamiság megteremtése, a biztonságpolitika érvényre juttatása érdekében.

Dr. Horváth József r. vezérőrnagy elvtárs bevezetőjében jelezte, hogy a jelenlegi bonyolult helyzetben a jövőt megalapozó választási harc különleges fontossággal bír. Az MSZMP stratégiai célja a többpártrendszerű politikai felépítmény létrehozása úgy, hogy ebben a folyamatban a társadalom politikai stabilitása állandóan biztosított legyen. A független szervezetek fő törekvése az MSZMP-re vereséget mérni, amivel objektíve a modellváltás feladatát veszélyeztetik. Az MSZMP nagyméretű veresége az országot a robbanás szélére sodorná. Ezért olyan választási harcra kell készülni és olyan eredményre kell törekedni, amely megalapozhatja a jogállamiságra való átmenetet, a modellváltás békés eszközökkel történő megvalósítását. Olyan választási eredmény kívánatos, amelynek a nyomán nem alakul ki az országban hatalmi vákuum és a választások után működni képes, legalább az MSZMP vezetése alatt álló koalíciós kormány alakítására alkalmas Parlamentet hoz létre. Ennek alapvető feltétele, hogy az MSZMP – amely helyzeténél fogva egyedül esélyes és képes kívánatos modell létrehozására – a választásokból minimálisan koalícióképes erőként kerüljön ki. Elérendő – az MSZMP stratégiai céljait szem előtt tartva – hogy a közvélemény előtt lejáratodjön, hogy elítéltesék minden olyan erő, amely az átalakulást a robbanás veszélye felé tereli, amely az MSZMP vereségét tűzve ki célul, hatalmi űrt és káoszt akar teremteni. A jelenlegi helyzet még „cseppfolyós”, a választási harcban résztvevő pártok és mozgalmak álláspontjai, pontos elképzelései (programok, koalíció, készség a választások alatt és után, az indítandó személyek kiválasztása, illetve annak metodikája, a választási harc eszközei stb.) még nem kristályosodtak ki.

A létrehozott bizottság feladata a fenti céloknak és körülményeknek megfelelő titkos intézkedések megtervezése, végrehajtásának megszervezése és irányítása, a keletkezett információk folyamatos értékelése és a konspiráció szabályainak szigorú betartásával azok hasznosítása.

Mindezek hatékony végrehajtása és elérése érdekében az operatív bizottság országos szintű, a megyei állambiztonsági szervek tevékenységét is tartalmazó *Intézkedési tervet* készít, melyet a választásokig tartó időszakban a bekövetkezett külső és belső feltételekhez igazodva szükség szerint módosít. A Terv fő rendező elve az, hogy az állambiztonsági szolgálat minden intézkedésének és kombinációjának a minisztérium vezetése által meghatározott célokat kell szolgálnia.

Az Állambiztonsági Szolgálat ennek érdekében felhasználja az összes operatív erőt és eszközt. Kiemelkedően fontosnak tekinti, hogy a rendelkezésre álló, ellenőrzött és megbízható hálózati kontingenst, az SZT állományt,²⁸ valamint a hivatásos és társadalmi kapcsolatokat, a sajtóorgánumoknál és az emigráció körében lévő pozícióit, a történelmi súlyú célnak megfelelően hasznosítsa.

Az előbbieken túl figyelembe veszi a Belügyminisztérium valamennyi rendelkezésre álló erejét, valamint felméri az állambiztonsági szervekkel munkakapcsolatban álló és hatás gyakorlására képes tényezők lehetőségeit is.

A választási harc legfontosabb szereplői a képviselőjelöltek. Adataikat, személyiségükre jellemző, anyagi, egzisztenciális helyzetükre vonatkozó információkat – pártállástól függetlenül – össze kell gyűjteni, azok hasznosíthatósága a legszigorúbb konspirációs szabályok betartásával – megfelelő időpontban, időzítetten – történhet. Az MSZMP jelöltek mellett *esetlegesen elképzelhető* a választási győzelemre alkalmas, az MSZMP-vel szövetségben induló jelöltek kellő differenciáltsággal történő támogatása is.

Azokban a választási körzetekben, ahol a független szervezetek külön-külön is állítanak jelölteket, a szervezetek közötti ellentmondásokat, a személyek közötti esetleges szubjektív ellentéteket erősíteni, fokozni kell.

A független szervezetek támadhatóságára, „fehér foltjaira” vonatkozóan külön-külön tervet kell kidolgozni, amelyek szerepeljenek az illetékes osztályok terveiben.

Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a médiában azokat kell-e előnyben részesíteni, melyek nyerési esélye kicsi, támogatottságunk nem jelentős (pl. műsoridő és tartam, publicitás stb.), különös tekintettel arra, hogy ezeknek kellő felkészültséggel rendelkező szakértőgárdája nincs.

Fel kell mérni a független szervezetekben lévő hálózati pozícióinkat amelyekkel befolyásolni tudjuk, hogy e szervezetek képviselőjelöltjeiket már eleve a kisebb képességű, kompromittálható személyekből válasszák ki.

Meg kell vizsgálni a hálózati személyeink képviselői megválasztásának lehetőségét is.

Fel kell deríteni azt, ha a közeljövőben elfogadásra kerülő párttörvényt az alternatív szervezetek nyugati kapcsolataik segítségével megsértik. Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani egy nemzetközi választási ellenőrző bizottság behívását követelő törekvéseikre.

A III/I. és III/II. csoportfőnökségek tekintsék végig, hogy kapcsolataik révén milyen módon érhető el az emigráció véleményének céljaink szerinti befolyásolása. A hatalom humanizálódásának és a tiszta választásokat követelő véleményének markáns megjelenítésével konstatálják az uralkodó párt pozitív irányú változását. Ennek érdekében a két csoportfőnökség vizsgálja meg, hogy kik a azok a vezető emigráns személyek, akik nyilatkozataikban a jogállamiság megteremtése, a demokratizálási folyamat további folytatása fő letéteményesének a megújult MSZMP-t tekintik, akik szerint Magyarország modellváltása az MSZMP erős parlamenti frakciója révén érhető el.

Az operatív bizottság tagjai számára követelmény a konspiráció szabályainak maximális betartása. *Az egyes csoportfőnökségek erőinek alkalmazásáért, a végrehajtás megszervezéséért, a munka összehangolásáért az operatív bizottság illetékes tagjai a felelősek.*

A megtett intézkedésekről kizárólag az arra jogosultak tudhatnak, azokat írásban rögzíteni kell és „sk” felbontású borítékban kell megküldeni a III/III-7. Osztály részére. A választásokra vonatkozó összesített adatok és a személyekre vonatkozó információk csak a III/III-7. Osztályon tárolhatók.

A bizottság tagjai intézkedjenek, hogy július 20-ig a III/I, a III/II, a III/IV. csoportfőnökségek, valamint a III/III. Csoportfőnökség osztályai – a feladataik végrehajtásáért felelős operatív tisztek megjelölésével – részterveket juttassanak el a III/III-7. Osztályra, ahol az Intézkedési tervet július 25-ig készítsék el.

Az MSZMP KB Választási Bizottságának vezetőjével a kapcsolatot Dr. Horváth József r. vezérőrnagy elvtárs tartja.²⁹

A bizottság kezdeményezi, hogy szeptember első felében Miniszterhelyettes Elvtárs³⁰ hívja össze a megyei állambiztonsági helyettesek értekezletét, ahol a választások lebonyolításához szükséges biztonságpolitikai feladatokról és október 23-a biztosításának előkészítésére alakult operatív bizottság tevékenységéről kapjanak szóbeli tájékoztatást, jelöljék meg számukra a feladatokat.

Az operatív bizottság soros ülésén, 1989. augusztus 1-én 15 órakor vitatja meg az Intézkedési tervet, azt követően minden hétfőn 15 órától kezdődően tartja megbeszélését. Az ülésekről készült emlékeztetőket és az Intézkedési tervet jóváhagyás után egy-egy példányban szigorúan személyre szólóan kapják meg a bizottság tagjai, azokat csak az illetékes parancsnokaiknak mutathatják be.

Budapest, 1989. július 3.

Karmos Gábor r. hadnagy

Készült: 1 pld/6 lap + 12 xerox
Kapják: elosztó szerint
11-13/1039/1989.

[ÁBTL 1. 11. 5. 48/104/2005. beszállítás 6. sz. melléklet, 164. d. Géppel írt másolat, első oldalán Horváth József, az utolsó oldalon Karmos Gábor aláírásával.]

3. A III/III. Csoportfőnökség értékelő jelentése, 1989. december

BELÜGYMINISZTERIUM
III/III. CSOPORTFŐNÖKSÉG

Szigorúan Titkos!
(Selejtezésig!)

Jóváhagyom:

Pallagi Ferenc r. vezérőrnagy
miniszterhelyettes

Tárgy: A Belső Biztonsági
Szolgálat 1989. évi munkájáról

ÉRTÉKELŐ JELENTÉS

Az elmúlt év során a Belső Biztonsági Szolgálat feladatrendszere, a vele szemben támasztott követelmények, működési keretei, s mindezeknek megfelelően tevékenysége is folyamatosan változott, elemeiben és egészében gyökeresen átalakult.

Az operatív helyzet változását *alapvetően a belső politikai, gazdasági és egyéb tényezők, folyamatok határozták meg*, de jelentősen befolyásolták külső tényezők is.

A magyar társadalomban a vizsgált időszakban mind politikai, mind gazdasági téren hajszálegyensúly alakult ki. Össztársadalmi mértékben megosztottság tapasztalható, a célok és eszközök heterogén volta nem biztosítja az egy irányba való mozgulást, az ország felemelkedéséért való hatékony együttműködést.

A különböző részérdekek megjelenítésében toleranciahiány mutatkozik, jellemző a türelmetlenség, egyes esetekben a politikai arrogancia. A közvélemény előtti kiállásra jellemző, hogy nem valami – pl. a nemzeti egység megteremtése, a gazdasági felemelkedés, stb. – mellett, hanem többségében a „múlt”, vagy annak egyes elemei, bármely vonása, intézménye, az ezekhez kapcsolódó személyiségek ellen történik.

A magyar népgazdaság állapota változatlanul súlyos, az év folyamán mind a külső, mind a belső egyensúly megbomlása folytatódott, amivel az inflációs folyamat veszélyes mértékűvé fokozódott. Mindehhez hozzájárult, hogy működési zavarok léptek fel a kormány, a parlament és a kormányzó pártként működő MSZMP, majd az MSZP tevékenységében. A baloldali erők egymás elleni harcra fordítják energiáik jelentősebb részét.

A társadalmi, állampolgári fegyelem állapota soha eddig nem tapasztalt mértékben romlott, egyes részterületeken egyenesen megszűnt. A jogszabályok, állami intézkedések semmibevétele általánossá vált, olyan méretű bűnözési hullám alakult ki, amellyel az elmúlt negyven évben a társadalomnak még nem kellett szembekerülnie.

A vázolt körülmények között az operatív helyzetre alapvető befolyással az MSZMP KB 1989. februári ülése volt. Itt került bejelentésre és elfogadásra az a tétel, mely szerint hazánk továbbfejlődésének egyetlen lehetséges útja a többpártrendszer bevezetése.

Ennek hatására a különböző politikai erőcsoportok, szervezetek, mozgalmak fejlődése, pártokká szerveződése felgyorsult, országos méretűvé vált, legálissá, majd legitimé váló, valós politikai tényezőként mind szélesebb körben és területeken aktív részesei lettek a politikai küzdelemnek.

Az ellenzéki politikai erők körében a kezdettől két fő vonulat figyelhető meg. A „nemzeti centrumot” képviselő MDF és a hozzá kapcsolódó, de önálló arculatra törekvő kisebb pártok, és a jobboldalhoz sorolható, radikalizmusra hajlamos SZDSZ és FIDESZ.

Az Ellenzéki Kerekasztal létrehozásában, majd működésében mindvégig megfigyelhető ez a kettősség. A háromoldalú tárgyalások, bár a radikális szervezetek igyekeztek meghiúsítani azt, eredményre vezettek, megegyezés született az Alkotmány

módosításában, a BTK módosításában és az úgynevezett sarkalatos törvények megszületésében, amelyeket az Országgyűlés jóváhagyott.

Az év utolsó negyedére gyakorlatilag megvalósult a többpártrendszer. Tisztázódtak az erőviszonyok és az is megfigyelhető volt, hogy a szocialista erők és a „nemzeti centrum” lépéshátrányba került. Mindezt jól példázza népszavazás kieroszakolása, eredménye.³¹

Az SZDSZ, a FIDESZ és a hozzájuk csatlakozó FKGP és MSZDP a háromoldalú tárgyalásokon elszenvedett „vereséget” igyekezett kompenzálni ezzel. Agresszív aláírásgyűjtési és demagóg választási kampányuk példázza, hogy a kisebbség akaratát hogyan kényszeríthetik rá a többségre, ha érdekeik azt kívánják. Minimális győzelmüket emellett elősegítette a baloldali erők határozatlansága, széthúzása, valamint az MDF taktikailag elhibázott, a távolmaradásra felszólító felhívása.

Az 1989. végére kialakult helyzetben – a fő vonulatok mellett – megfigyelhető a demokrácia jelszavával fellépő szélsőségek megjelenése is. Jellemzőjük az agresszivitás, a gátlástalanság, a manipulatív politizálás. Egyes személyek körében felvetődött a leszámolás szükségessége, esetenként terrorcselekményekkel való fenyegetődzés. Megfigyelhető, hogy számos szélsőséges személy, illetve csoport a működő pártok mögött megbújva, nevüket felhasználva igyekszik kifejteni alkotmányellenes, törvényellenes tevékenységét.

Az operatív helyzet alakulására lényeges hatást gyakorolt 1956 újra-, illetve átértékelése, amely az egész társadalmat megrázta, hovatartozástól és tapasztalattól függően érintette. Követelményei, egyes mozzanatai az egész esztendőt átfogták. 1989 februárjában megtörténik a bejelentés,³² ami lendületet ad azoknak a szerveződéseknek, amelynek eddig is az „Igazságot 56-nak” jelszavával léptek fel. Közöttük is – mint valamennyi jelenlegi hazai politikai szervezet között is – megtalálhatók voltak a mérsékelt, kompromisszumokra készek, mint például a TIB³³ és a szélsőségekre hajló csoportok, mint például a POFOSZ³⁴ és a MOP.³⁵

A következő kapcsolódó esemény 1989. június 16-a, Nagy Imre és sorstársai temetése. Az ellenzéki erők ezt az eseményt hatalomellenes tömegdemonstrációvá kívánták változtatni és csak a TIB konstruktív magatartása és számos operatív intézkedés tette lehetővé a kegyeleti jelleg megőrzését.

Végezetül az október 23-i demonstrációk kapcsolhatók az operatív helyzet[nek] ehhez az eleméhez. Az időközben folyamatosan végrehajtott rehabilitációk és elsősorban a Magyar Köztársaság kikiáltásának ezen a napra történt időzítése is lehetővé tette az események robbanásmentes lefolyását.

Az év során megkezdődött az intézményrendszer átalakítása. Az Állami Egyházügyi Hivatal megszűnésével megváltozott az egyházak státusza. A korábbi illegációs³⁶ tevékenység az egyházak belügyévé vált, a szerzetesrendek visszaállításának engedélyezése további lehetőséget nyitott a vallásos tevékenység számára. Megszűnt a Munkásőrség, ezzel az ellenzék egyik fő követelése, a „párthadsereg” felszámolása valósult meg.

Külön figyelmet érdemel a tömegkommunikáció átalakulása és szerepe. A média már az év elején is részben független, önálló belpolitikai tényező volt. A politikai folyamatok kiteljesedésével és felgyorsulásával párhuzamosan a nyilvánosság is erősödött, közvetítő, gerjesztő szerepe megnövekedett. Belpolitikai jelentőségét, hatóerejét még inkább nyomatékosítja, hogy elsősorban az elektronikus média, döntő mértékben a rendszerváltás mellett elkötelezett.

Az operatív helyzet változására ható külső tényezők – a korábbiakhoz képest – nem voltak meghatározó jellegűek, azonban közvetett módon erősítő, vagy korlátozó hatást gyakoroltak. Ebből a szempontból meghatározóak voltak a Szovjetunióban zajló folyamatok. Változatlan intenzitással folytatódott a társadalom és a gazdaság reformja, átalakítása, amely rendkívüli helyzeteket, kísérő jelenségeket produkált. Elemi erővel törtek felszínre és egymás hatását erősítették a lappangó gazdasági, politikai, nemzetiségi és egyéb problémák. A korábbi doktrínák leértékelődtek, s a szovjet vezetés sorozatosan kényszerült rendkívüli intézkedésekre a viszonylagos stabilitás fenntartásáért.

A vizsgált időszak elejét a szocialista világrendszer viszonylagos stabilitása jellemezte. A szovjet – magyar – lengyel változások kisugárzásaként az év végére robbanásszerű változások következtek be az NDK-ban és Csehszlovákiában, küszöbön állnak Bulgáriában. A jelenlegi folyamatok előrevetítik a szocialista világrendszer teljes erózióját, amelynek következményei egyelőre beláthatatlanok.

Az USA és a nyugat-európai országok hivatalos politikájában a hangsúlyt a be nem avatkozásra, a segítségnyújtási készség hangoztatására, a stabilitás megtartásának elősegítésére helyezték. Megnövekedett a külföldi magyar emigráció szerepe is. Várhatóan a jövőben nagyobb belpolitikai – elsősorban gazdasági – tényezőként jelentkeznek, amire az élettér egyre inkább adott lesz, mivel a magyar politikai emigráció, mint kategória megszűnőben van, maga az emigráns megjelölés is értelmét veszti.

Összefoglalva megállapítható, hogy az operatív helyzet az 1989. év folyamán rendkívül gyors, radikális átalakuláson ment keresztül. Lebomlott az egypártrendszerű politikai struktúra, gyakorlatilag kialakult a többpártrendszer. Az Alkotmány módosítása két irányú mozgást tesz lehetővé: egy demokratikus, szocialista, plurális berendezkedést és egy polgári demokratikus irányzatot.

Megjelentek szélsőséges, új erők, mint például a terrorizmus, a náci eszmék, amik előrevetítik egy rendszerváltást követő lehetséges leszámolás képét, ami azért sem zárható ki, mert az alkotmányellenes erők a legális pártok mögé sorakoznak fel, ezzel biztosítva legitimitásukat.

A kialakult helyzetben a Belső Biztonsági Szolgálat fő feladata már nem a békés átmenet elősegítése, hanem csak a társadalmi robbanás, az összeomlás elkerülésének támogatása lehet.

Az állambiztonsági munka

Az 1989. évi munkáját a társadalmi, politikai, állambiztonsági követelményekkel összhangban a vonatkozó törvények és belügyi jogszabályok, valamint az elhárítási terület operatív helyzetének sajátosságait és változásait figyelembe véve végeztük.

A felgyorsuló társadalmi, politikai folyamatok – politikai intézményrendszer gyökeres átalakulása, az erőteljes törvény- és jogszabályalkotó munka, valamint a monolitikus szocialista modell fokozatos felváltása a többpárti struktúrával – szükségessé tették az operatív munka fő irányainak újragondolását, tartalmi és formai elemeinek módosítását a változások függvényében. Ennek megfelelően tevékenységünknek igazodnia kellett – és kell a jövőben is – a társadalmi és politikai élet kialakuló plurális jellegéhez, az egyes politikai tömörülések törvényes keretek között folyó küzdelméhez.

A tárgyidőszak első negyedében még meghatározó volt tevékenységünkben a lebomló régi struktúra támogatása, vagyis az MSZMP irányítása alatt, az érvényben lévő Alkotmánnyal, törvényekkel összhangban befolyásolni azokat a folyamatokat, melyek legális, vagy féllegális keretek között a politikai rendszer átalakítására, az MSZMP vezető szerepének megszűntetésére irányultak.

A változások következtében tevékenységünk közvetlen, majd közvetett pártirányítása fokozatosan megszűnt, a korábban jogellenesnek tekintett politikai cselekvések időközben társadalmilag elfogadottá, jogilag rendezetté, illetve biztosítottá váltak.

Ennek következtében jelentős profilváltást hajtottunk végre, amely során arra törekedtünk, hogy szolgálatunk tevékenysége aktívan elősegítse:

- a konszolidált keretek között folyó plurális politikai közélet védelmét;
- a többpártrendszerű demokratikus társadalmi berendezkedés és jogállamiság megteremtésének folyamatát;
- a politikai tevékenység kereteit meghatározó jogi és politikai normák érvényesülését;
- az illetékes kormányzati szintek, vezetési pontok döntéseihez szükséges informáltság biztosítását.

A korábban alkalmazott objektumi és vonalas elv alapján végzett munka korlátai – elsősorban a területi szerveknél – a fenti célkitűzések megvalósításának gátlójává váltak,

ezért folyamatosan belső szervezeti igazításokra került sor. Szinte valamennyi megyében és több központi osztályon is témakörre és célra orientált, meghatározott feladatkörrel rendelkező csoportokat alakítottak, amelyek így a fő irányokra kellő operativitással tevékenykedhettek.

A feldolgozó munkában a konkrét célszemélyek irányába végzett felderítő, akadályozó, korlátozó, befolyásoló tevékenységet felváltotta egy, a főként szervezetek, csoportok legális kereteit szélsőséges, alkotmányellenes, törvényellenes cselekvésre felhasználni kívánó személyek irányába végzett információszerző-felderítő munka.

Ennek alapvető tapasztalatai az alábbiak szerint összegezhetők:

- A jogszabályi változások és a demokratikus viszonyokat megteremtő jogalkotás eredményeként a célszemélyek korábban jogellenesnek minősült tevékenysége ma már nem haladja meg az alapvető polgári és politikai jogok keretében meghatározottak szerint biztosított *egyesülési, gyülekezési és véleménynyilvánítási* (írásban és szóban) szabadság kereteit. A hatályos büntető törvénykönyvi rendelkezések tükrében tevékenységük nem tekinthető jogellenesnek, nem jelent tényleges veszélyt a háromoldalú politikai egyeztetőtárgyalások eredményeinek megvalósítására, végső soron a kormányzati politikára.
- A korábban jogellenesnek tekintett tevékenység legfontosabb elemei, a szervezetbe, szövetségbe tömörülés, a legalitásra törekvés, az illegális sajtótermék előállítás, a „tömegpolitizálás” (demonstrációk, aláírásgyűjtések stb.) időközben társadalmilag elfogadottá, majd jogilag rendezetté, illetve biztosítottá váltak.
- A különféle szervezetekben, pártokban megtalálható célszemélyek politizálása – még ha az év nagy részében jogszabály hiányában is folyt – nem volt alkotmány, illetve jogellenes. Döntő többségük cselekedeteinek konspiratív jellege a társadalmi, politikai változásokkal egyidejűleg leszűkült.
- A kormányzat egyházpolitikájának átalakulásával megváltozott az illegális egyházi tevékenység megítélése, a korábban ilyennek minősülő szekták, kisegyházak elnyerték legalitásukat. Egyes kérdésekben fenntartották szélsőséges nézeteiket, ezek rendezése azonban alapvetően az egyházak vezetésének és jogszabályalkotásának a feladata.
- Az 1956-os események újraértékelése és résztvevőinek ezzel összefüggésben megváltozott jogi, illetve politikai megítélése következtében az „állam elleni bűncselekményért elítélt személyek”, mint önálló elhárítási kategória rendkívül nagymértékben leszűkült, elhanyagolható önálló jelentősége miatt gyakorlatilag megszűnőben van.
- A társadalmi, politikai átalakulás eredményeként a vizsgált időszakban megváltozott a rendkívüli események elkövetőinek, cselekményeinek megítélése. A korábban ellenséges rölapok, minősített anyagok legális „szórólappá” szelődtek, az úgynevezett „vélemény bűncselekmények” megszűntek.
- Mindezek mellett felszínre kerültek az alkotmányos rend erőszakos megdöntésével fenyegető spontán, vagy szervezett törekvések, valamint látókörbe kerültek olyan személyek, akik különböző politikai szervezetek álarca mögé bújva antidemokratikus, illetve fenyegető tevékenységet folytatnak.
- Az információszerző munkában új elemként jelentkezett az, hogy a sajtó és tömegkommunikáció útján nyerhető adatok száma és jelentősége megnőtt. Az ilyen úton szerzett információban, több esetben jellemző volt a torzultság, a pontatlanság és az ellenőrizetlenség. Többször előfordult, hogy operatív erők és eszközök koncentrált alkalmazásával is a médiához képest csak késve jutottunk a szükséges információk birtokába.

Az operatív feldolgozó munka a fentieknek megfelelően alakult országosan. Az előzetes ellenőrzések,³⁷ bizalmas nyomozások,³⁸ „F” dosszié³⁹ felülvizsgálata döntő részben megtörtént, vagy folyamatban van. Az indokoltság függvényében intézkedés történt lezárásukra, illetve megszüntetésükre. Az állomány leterheltségének függvényében folyik az alap- és kutató nyilvántartások⁴⁰ felülvizsgálata, e kategóriákban is számos törlésre került sor.

Mindezeket összegezve megállapítható, hogy korábban kisebb mértékben, hatókörrel és személyi bázissal, de a pluralista politikai viszonyok között továbbra is számolnunk kell alkotmányellenes politikai törekvések és képviselők, valamint jogellenes, antidemokratikus politikai tevékenységet folytatók megjelenésével, ami szükségessé teszi a belső biztonsági munka prioritásainak ismételt meghatározását, az ehhez szükséges magas szintű jogszabály megalkotását.

Hálózati munka

Az év során az operatív helyzet döntő átalakulása meghatározóvá vált a hálózati munkában is. A szolgálat feladatrendszerének módosulása, egyes esetekben a feladat megszűnése szükségessé tette a kapcsolatok átcsoportosítását, az egyes hálózati személyek alkalmasságának, hírszerző lehetőségének, anyagi, egzisztenciális, konspirációs helyzetének felülvizsgálatát.

Országos viszonylatban megállapítható, hogy a hálózatok többsége továbbra is hajlandó az együttműködésre, magává tette a biztonsági szolgálat új koncepcióját, meggyőződésből vesz részt az alkotmányellenes, jogsértő tevékenységek felderítésében. Segítségükkel elérhető volt, hogy valamennyi jelentős szerveződésben mélyégi információszerzésre képes a szolgálat, eredményesen deríti fel a törvénytörő cselekményeket. Fontos feladata a különböző aktív társadalmi csoportokba bevezetett hálózatoknak a befolyásolás, a szélsőséges elképzelések tompítása, leszerelése, eltérítése.

Ennek eredményes végrehajtását bizonyítja, hogy Nagy Imre és sorstársai temetésén a szélsőséges politikai agitációt kifejtteni kívánó személyeket sikerült elszigetelni a szervező bizottságon belül, az október 23-i megemlékezések programjának összeállításánál pedig a megbékélés, emlékezés nyomatékosításával hatottunk hálózatainkon keresztül az eseményekre.

A hálózati munka során egyfajta sajátos versenyfutás alakult ki a kiteljesedett sajtónyilvánossággal, ugyanis az operatív értékkel bíró információk tartalmilag mást jelentenek napjainkban, amikor nyíltan szervezett, legális megmozdulások, rendezvények zajlanak, mint az elmúlt években.

Ez a felgyorsult tempó viszont a kiemelt pozícióban lévő hálózatokat és az őket foglalkoztató operatív tiszteket jelentősen leterhelte. A hálózati információk értékelésénél, elemzésénél szintén gondot okoz az, hogy a tömegkommunikációs eszközök is behatóan foglalkoznak az adott témával.

A kvalifikált hálózati személyeknek az alapjaiban megváltozott helyzethez sokszor önállóan kellett döntenükhöz, mivel önmaguk legalizálása, a konspirációs szabályok és nem utolsósorban a gyorsan pergő események is erre kényszerítették őket. Mindezek még nyomatékosabban teszik szükségessé a tartó operatív tisztek felkészültségének javítását, a vezetés, a nevelés, feladat meghatározás következetes egységét, egyénre szabottságának biztosítását.

Az elmúlt év során tapasztalható volt az is, hogy a hálózati személyek egy kisebb része elbizonytalanodott. Nem látták biztosítva anonimitásukat, féltelmek keletkeztek bennük egzisztenciális helyzetük esetleges megingásával kapcsolatban. Elsősorban a korábbi statisztikai szemlélet következtében a kampányszerűen beszervezett kapcsolatok törekedtek a rendszeres együttműködés lazítására, megszakítására. Elhanyagolható számban, de előfordult az is, hogy a hálózat új politikai szervezetben betöltött pozíciójára, politikai meggyőződésére hivatkozva kezdeményezte a kapcsolat megszakítását.

Valamennyi belső biztonsági szervnél fokozott törekvés volt tapasztalható a hálózati munka konspirációs szabályainak betartására. Megszűnt az a korábbi káros gyakorlat, amely egyes területi osztályokra volt jellemző, hogy a találkozókát ügyintéző gépkocsikban tartották. A kiemelt pozícióban lévő hálózati személyekkel szinte kizárólag „K”, „F” és „T” lakásokban⁴¹ bonyolódnak le a találkozók és törekvés tapasztalható arra, hogy ezek számát bővítsék. Ennek során elsősorban az „F” és „T” lakásokra kell koncentrálni, mivel a „K” lakások dekonspirálódási veszélye a jelen és a prognosztizálható jövő helyzetben megnövekszik.

Összességében megállapítható, hogy a felgyorsult társadalmi, politikai változások közepette a hálózati kontingens alapvetően megfelelt a támasztott igényeknek, biztosította az információs igényeket. Számos esetben eredményes befolyásoló hatást gyakorolt a szélsőséges elképzelések leszerelésére, eltérítésére. A jelenlegi létszám megfelelőnek látszik a további feladatok ellátására, azonban a vezetés, nevelés, ellenőrzés színvonalát még a jelenleginél is magasabb szintre szükséges emelni. Előbbre kell lépni a kiválasztó, tanulmányozó, beszerző munkában annak érdekében, hogy a hálózati kontingens olyan kvalifikált, mélységi információszerzésre alkalmas személyekkel bővüljön, akik az alkotmányellenes, törvénysértő cselekmények felderítésén túl alkalmasak és képesek a szélsőséges elképzelések leszerelésére, a kívánatos hatás gyakorlására. Megfontolásra érdemes a beszerzési alapok közül előtérbe helyezni az anyagi-egzisztenciális alapot, ennek azonban feltételeit is meg kell teremteni.

Az „SZT” állomány az év során betöltötte feladatát, megfelelő támogatást nyújtott az operatív munka végzéséhez, kiemelkedő szerepet játszott a mélységi felderítésben, helyzetértékelésben. A jelenlegi és prognosztizálható körülmények között az „SZT” állomány felértékelődött. Bővítése szükségszerű azonban általános tapasztalatként megállapítható, hogy a jövőben nem foglalkozáshoz, munkahelyhez, beosztáshoz kötött személyek bevonása lesz a célszerű, hanem szellemi szabadfoglalkozású, „szabadúszóké”, akiknek a kötöttségek nélküli mozgás lehetővé teszi az éppen szükséges politikai image kialakítását.

Biztosítási feladatok végrehajtása

Az 1989. év döntő változást hozott a különböző demonstrációk, utcai rendezvények biztosításában. Az 1989. évi III. törvény a gyülekezési jogról rendelkezett, s e szerint bármely utcai rendezvény lebonyolítható, ha azt az előírt időben a rendőrhatalóságnál bejelentik, az engedélyezi, és a szervezők garantálják a zavartalan lebonyolítást.

Az országos tapasztalatok azt mutatják, hogy a demonstrációt kezdeményezők, szervezők döntő többsége betartotta a törvényes előírásokat, eleget tett a bejelentési és rendfenntartási kötelezettségeinek.

Az év során három kiemelt biztosítás végrehajtására került sor. A már hagyományosnak mondható budapesti, március 15-i tömegdemonstráció szervezésére politikailag új helyzetben került sor. Az Országgyűlés az 1848-as forradalom kitörésének napját piros betűs nemzeti ünneppé és egyben munkaszüneti nappá nyilvánította.

Az előkészületek során nyilvánvalóvá vált, hogy a különböző politikai csoportok az ünneplést olyan politikai erődemonstrációvá igyekeznek átalakítani, ahol bemutathatják erejüket, egyben növelhetik tömegbázisukat. A rendezvények – sokoldalú megelőző és befolyásoló intézkedéseink hatására is – zavartalanul lezajlottak, még az olyan provokatív jellegű eseményeknek, mint a Magyar Televízió jelképes elfoglalása, sem volt mérhető hatása. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a szervezők által felállított rendezőgárda képes a rend fenntartására és az bebizonyosodott, hogy igénylik a rendőri szervekkel való szoros együttműködést.

1989. június 16-án került sor Nagy Imre és sorstársai temetésére, amire az 1956-os események újraértékelése teremtett lehetőséget. Már az előkészületek időszakában érzékelhető volt, hogy az esemény szélsőséges indulatokat korbácsolhat. Az ellenzéki csoportok radikálisabbjai hatalomellenes demonstrációvá kívánták változtatni a temetést, míg a mérsékelt csoportok a kegyeleti jellegre helyezték a hangsúlyt.

A kialakult helyzetben, a minisztérium vezetésének döntése alapján operatív bizottságot állítottunk fel, amelyben részt vett az állambiztonsági szolgálat valamennyi érintett szerve. Feladatul tűzték, hogy minden rendelkezésre álló operatív erővel és eszközzel biztosítsák az esemény zavartalan lefolyását, kegyeleti jellegének megőrzését, a békés átmenetet megzavarni szándékozó elképzelések leszerelését, eltérítését.

Komplex intézkedési tervet dolgoztunk ki, amelynek végrehajtása nyomán a temetés nyugodt körülmények között, a kívánt keretekben lezajlott, rendkívüli eseményre nem került sor. Itt is bebizonyosodott, hogy a szervezők igénylik a rendőri

szervek segítő együttműködését, rendező gárdájuk pedig a szükséges feladatokat végrehajtja.

Az év harmadik, kiemelkedő biztosítási feladata az október 23-i megemlékezésekhez kapcsolódott. A létrehozott operatív bizottság erre az eseményre is komplex intézkedési tervet dolgozott ki, amelynek fő célkitűzése volt, hogy a megemlékezéseket olyan mederben tartsa, amely alkalmas a társadalmi robbanás elkerülésére, a plurális politikai berendezkedéshez vezető átmenet békés keretek között tartására, a szélsőségek leszerelésére.

A biztosítás előkészítése és végrehajtása igazolta az operatív munka irányának helyességét, a megemlékezések rendezetten lezajlottak, rendőri intézkedés nem vált szükségessé. A fenti három kiemelt eseményen túl országosan számos utcai rendezvényre került sor, amelynek biztosítása szükségessé vált. (Csak Budapesten 145 ilyen rendezvény volt.) Az év folyamán alapvetően megszűnt az a gyakorlat, amely szerint az operatív állományt nyílt rendőri biztosításra vezényelték. Ezzel lehetővé vált, hogy az előkészületek és lebonyolítás során több mélységi-felderítési információt gyűjtsön a biztonsági szolgálat, azokat a megfelelő döntési szintekre juttassa. Eközben érdemi, folyamatos együttműködés alakult ki a biztosításért felelős rendőri szervekkel és ez a gyakorlat a jövőre nézve is példaértékű.

Általános értékelésként a Belső Biztonsági Szolgálat egész évi munkájáról elmondható, hogy azt rendkívüli feszültségekkel teli helyzetben végezte. A folyamatosan romló körülmények ellenére feladatit végrehajtotta. Tevékenysége tudatosan arra irányult, hogy a társadalomban, a politikai életben jelentkező szélsőségeket időben felderítse, szükséges esetben fellépjen ellenük, koncentrált operatív intézkedésekkel hatástalanítsa azokat. Zavart, esetenként tanácstalanságot okozott a hatályos parancsok korszerűtlensége, elavultsága, ami egyes esetekben elbizonytalanodáshoz vezetett. Az állomány jövőképe pesszimista, az útkeresés a beosztottak szintjén nem megvalósítható, ezért mielőbb szükségesnek látják egy korszerű, pluralista viszonyok között érvényesülő Állambiztonsági Törvény megalkotását, az azt követő konkrét belső szabályozást.

Budapest, 1989. december

Dr. Horváth József r. vezérőrnagy
csoportfőnök

11-13/1780/1989.

[ÁBTL 1.11.6. 6. d. Géppel írt másodlat Horváth József aláírásával.]

- ¹ A magyarországi rendszerváltás gazdag irodalmából lásd például Tökés Rudolf: *A kialakult forradalom*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1998., valamint Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Budapest, Rubicon-Ház Bt. 2003.
- ² A tárgyalásokról lásd *A rendszerváltás forgatókönyve: kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. 1–8. kötet*. Szerk. Bozóki András és mások. Budapest, Magvető Könyvkiadó, Új Mandátum Kiadó, 1999–2000. Vö. Bozóki András: Az Ellenzéki Kerekasztal (első) története. *Beszélő*, 1990. március 3. Az NKA pártjainak és szervezeteinek elképzeléseiről Vigh Károly: Az Ellenzéki Kerekasztaltól a Nemzeti Kerekasztalig. In: *Magyarország Politikai Évkönyve 1990*. Szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Budapest, Ökonómia Alapítvány Economix Rt. 1991.
- ³ Révész Béla: *Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig. (A belső biztonsági szolgálat átalakításának alternatívái a rendszerváltás idején.)* Acta Universitates Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus LXIII. Fasc. 17. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának Tudományos Bizottsága, 2003. 23–25.
- ⁴ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985–1989*. Összeállította és szerkesztette Vass Henrik. Budapest, Interart Stúdió, 1994. 510–513. Az állambiztonság pártellenőrzését ellátó KAO-t 1988. november 22-én a KB zárt ülésén megszüntették, és bővített hatáskörrel létrehozták a Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottságot. A Bizottság vezetője Grósz Károly lett, tagjai között szerepelt Horváth István belügyminiszter és a KAO-t korábban irányító KB-titkár Fejti György is.
- ⁵ Révész Béla: *„Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében. (Politológiai értelmezési lehetőségek.)* Acta Universitates Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus LXVIII. Fasc. 19. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának Tudományos Bizottsága, 2006. 59–82.
- ⁶ Lásd: Urbán Attila: Kádár politikai rendőrsége. A BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség felépítése és működése. *Rubicon*, 2002/6–7. 58–65.
- ⁷ A politikai rendészet, politikai rendőrség terminológiákat Gyarmati György: A politika rendőrsége a Rákosi-korszakban, 1945–1956. című tanulmánya (*Beszélő*, 2000/9–10. 85–93.) alapján használom.
- ⁸ Urbán: i.m. 62–63.
- ⁹ Galambos Lajos: Az állambiztonsági szolgálat az 1980-as évek második felében. *Belügyi Szemle*, 1999/4–5. 49–50.
- ¹⁰ A belügyminisztérium és az állambiztonság 1980 utáni szervezeti felépítéséről lásd Urbán: i. m. 60–61.
- ¹¹ Uo. 63–64.
- ¹² Vö. Belügyminisztériumi jelentés a Magyar Népköztársaság állam és belbiztonságának helyzetéről. ÁBTL 1.11.6. III/III. Csoportfőnökség iratai. 6. doboz.
- ¹³ Gyarmati: i. m. 85.
- ¹⁴ Galambos: i. m. 46.
- ¹⁵ Az állambiztonság versus nemzetbiztonság kérdéskörének teoretikus vizsgálatáról lásd Finszter Géza: Ismét a nemzetbiztonságról. *Belügyi Szemle*, 1999/4–5. 5–19.
- ¹⁶ Vigh: i. m.
- ¹⁷ Révész: A „Duna-gate” ügy... i. m. 116–129.
- ¹⁸ Uo. 27–29.
- ¹⁹ Vö. Varga Krisztián: Állambiztonság és rendszerváltás. In: *Nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonysága a XXI. században. Tanulmánykötet*. Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány Műhelymunkák 2007/8. Szerk. Pintér István. Budapest, Geopolitikai Tanács Alapítvány, 2007. 64.
- ²⁰ 1989-ben a Belügyminiszter Horváth István volt.
- ²¹ A III/2 (Operatív Figyelő és Környezettanulmányozó) Osztály 1989-ben önálló, főcsoport-közvetlen szervezeti egységet jelentett.
- ²² 1989-ben közvetlenül a főcsoportfőnök irányítása alá tartozott a postai küldemények ellenőrzésében illetékes III/3. („K” Ellenőrzési) Osztály. A 3/a rendszabály a telefonok lehallgatásának, a 3/e rendszabály a helyiség, lakó-, munkaszoba lehallgatásának szabályozására szolgált. Az említett két rendszabály ellenőrzését, a kapott információk feldolgozását, 1989-ben az ugyancsak önálló III/4. („X” Ellenőrzési) Osztály látta el.
- ²³ 1989-ben közvetlenül a főcsoportfőnök irányítása alá tartozott a III/1. (Állambiztonsági Vizsgálati) Osztály.
- ²⁴ Jelentőszolgálat, belső elhárítási adattár.
- ²⁵ Az osztály feladata az emigráns szervezetekben való hírszerzés és bomlasztás volt.
- ²⁶ Ellenséges ellenzék fő erőit elhárító osztály.
- ²⁷ Az osztály a hátszói parancsnokság területén történő elhárítást végezte.
- ²⁸ Az állambiztonság „Szigorúan Titkos” (SZT) hivatásos jogállású munkatársainak összessége.
- ²⁹ Feltehetően az MSZMP KB Választási Irodájáról van szó, amelynek a létrehozására az MSZMP PB 1989. június 13-i ülésén tett javaslatot. Vezetőjének Borbély Gábort, helyettes vezetőjének Tóth Andrást javasolták. A PB a párt választási felkészüléséhez fontosnak tartotta a választási információk összegyűjtésében érintett állami szervek, így többek között a Belügyminisztérium vezető munkatársaival való „élő munkakapcsolat” kiépítését, illetve a „rendszeres együttműködés” biztosítását. MOL M-KS 288. f. 5/1068. ö. e. (1989.06.13) 5, 56 és 59.
- ³⁰ 1989 májusától Pallagi Ferenc rendőr vezérőrnagy volt a belügyminiszter állambiztonsági helyettese, egyben III. főcsoportfőnök. Életrajza: www.abtl.hu/index_h_start.html
- ³¹ Az 1989. november 26-i „négyigenes” népszavazásról van szó.
- ³² Pozsgay Imrének 1989. január 28-án a Magyar Rádió 168 óra című műsorában elhangzott beszédéről van szó, amelyben az 1956-os eseményeket „népfelkeléssé” minősítette.
- ³³ Történelmi Igazságtétel Bizottság.
- ³⁴ Politikai Foglyok Országos Szövetsége.

³⁵ Magyar Október Párt.

³⁶ Az illegációk a feloszlott szerzetesrendek, valamint az egyházak „kereten kívüli” tagjainak állam által el nem ismert szerveződései voltak.

³⁷ Azokról a személyekről készített nyilvántartások, akiket az állambiztonsági szervek még nem ellenőriztek, de velük kapcsolatban figyelmet érdemlő, ellenséges tevékenységre utaló információk érkeztek.

³⁸ Operatív erők és eszközök igénybevételével végzett titkos nyomozati eljárás.

³⁹ Az 1960-tól nyitott „F” azaz figyelő dossziék, azoknak a társadalomra veszélyesnek minősített személyeknek anyagait tartalmazza, akiket kompromittálódásuk vagy későbbi ellenséges magatartásuk miatt az állambiztonság fokozott és rendszeres ellenőrzés alá vont.

⁴⁰ Az állambiztonság által alkalmazott alapnyilvántartás olyan operatív nyilvántartási rendszer volt, melyben az egyes személyekről készített terhelő és kompromittáló adatok (priusz) alapján a személyekkel szemben meghatározott korlátozó intézkedéseket lehetett hozni. A kutató nyilvántartásban szereplő személyek nyilvántartott adatait nem lehetett priuszként felhasználni, csak operatív adattárként funkcionált.

⁴¹ A „K” lakás, azaz konspirált lakás, olyan az állambiztonsági szerv vagy fedőszerve által fenntartott és üzemeltetett ingatlan, melyben a hálózati személy (ügynök, tmb., tmt.) és az operatív tiszt(ek) kapcsolatfelvétele, találkozása történt. Az „F” lakás vagy fedett lakás az állambiztonsággal együttműködő személy tulajdonában lévő lakás, mely a hálózati személy és az operatív tiszt kapcsolattartására, valamint műveleti tevékenységek (külső figyelés, lehallgatás stb.) ellátására egyaránt szolgált. A „T” azaz, találkozási lakás az állambiztonsági szervek operatív tisztje és a hálózati személy – elvileg kizárólagosan kapcsolattartásra használt – titkos találkozási helye, amit nem az állambiztonság tartott fenn.